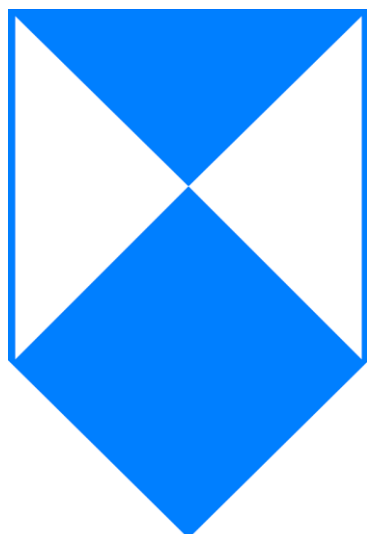

Załącznik do Uchwały
Nr XXXV/203/17
Rady Miejskiej w Iłży
z dnia 22 marca 2017r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA LATA 2017-2020

DLA GMINY IŁŻA

Opracowanie:

Centrum Doradztwa Energetycznego Sp. z o.o.

Biuro:

ul. Krakowska 11

43-190 Mikołów

Tel/fax: 32 326 78 16

e-mail: biuro@ekocde.pl

Zespół autorów:

Tomasz Pilch

Martyna Gajda

Klaudia Moroń

Michał Mroskowiak

Wojciech Płachetka

Spis treści

Spis treści	3
1. Wstęp	4
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	5
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce.....	6
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	16
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	16
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.....	18
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	23
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy).....	23
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.....	27
5.2.1 Zarys historii obszaru gminy	27
5.2.2 Krajobraz kulturowy.....	27
5.2.3 Zabytki nieruchome	29
5.2.4 Zabytki ruchome	29
5.2.5 Zabytki archeologiczne	30
5.2.6 Zabytki w zbiorach muzealnych i innych.....	30
5.2.7 Dziedzictwo niematerialne	30
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony o najwyższym znaczeniu dla gminy.....	31
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń.....	32
7. Założenia programowe	34
7.1. Priorytety programu opieki.....	34
7.2. Kierunki działań i zadania programu opieki	34
8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami	37
9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami	38
10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami	39
11. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków	40
12. Aneksy	41

1. Wstęp

Zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014 r., poz. 1446 z późn. zm.) gmina ma obowiązek sporządzić gminny program opieki nad zabytkami. Program ten jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Działania te określone są w odniesieniu do całej gminy jako jednostki podziału administracyjnego. Dotyczą nie tylko właścicieli i użytkowników obszarów i obiektów zabytkowych, ale również wszystkich mieszkańców. Głównym beneficjentem realizacji programu jest społeczność lokalna, a rolą programu jest wzbudzenie w lokalnej społeczności świadomości wspólnoty kulturowej poprzez uświadamianie mieszkańcom znaczenia lokalnych wartości kulturowych.

Program określa kierunki działań w zakresie opieki nad zabytkami: wskazuje konieczne do wykonania zadania i sugeruje sposoby ich realizacji poprzez określenie podstawowych działań organizacyjnych, finansowych, promocyjnych i ochronnych. Istotnym celem programu jest dążenie do osiągnięcia odczuwalnej i akceptowanej społecznie poprawy w zakresie stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie gminy. Aby program mógł być w pełni realizowany, ważne jest zaangażowanie mieszkańców w opiekę nad zabytkami, za które odpowiedzialne będą władze gminy.

Program powinien pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe gminy. Współpraca środowisk samorządowych, konserwatorskich i lokalnych przy realizacji programu przynieść powinna wszystkim stronom wymierne korzyści: zachowanie dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń, polepszenie stanu obiektów zabytkowych, zwiększenie atrakcyjności przestrzeni publicznych, ostatecznie prowadząc do wzrostu rozwoju społeczno-gospodarczego.

Gminny program opieki nad zabytkami jest opracowywany na 4 lata. Co 2 lata Burmistrz sporządza sprawozdanie z realizacji programu, które przedstawia Radzie Miejskiej. Kolejne sporządzane programy opieki powinny uwzględniać pojawiające się nowe uwarunkowania prawne i administracyjne, zmieniające się warunki społeczne, gospodarcze i kulturowe, nowe kryteria oceny i aktualny stan zachowania zasobu kulturowego oraz prowadzone okresowo oceny efektów wdrażania obowiązującego programu.

2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawą prawną opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami są przepisy wynikające z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014 r., poz. 1446 z późn. zm.). Zapis w ustawie mówi jasno, że zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.

Program ma na celu, w szczególności:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- 2) uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego, dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Program jest potem ogłaszany w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z realizacji programu zarząd województwa, powiatu i gminy (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy. Sprawozdanie z realizacji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami jest przekazywane Generalnemu Konserwatorowi Zabytków i właściwemu Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków w celu jego wykorzystania przy opracowywaniu, aktualizacji i realizacji krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Podstawę prawną sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami stanowią trzy poniższe ustawy:

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. 1997, Nr 78, poz. 483 z późn. zm.)

Ustawa zasadnicza stanowi fundament systemu ochrony dziedzictwa narodowego w Polsce (art. 5), stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury (art. 6 ust. 1), wskazuje, że ochrona środowiska (w tym zabytków) jest konstytucyjnym obowiązkiem państwa i każdego obywatela (art. 86).

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014 r., poz. 1446 z późn. zm.)

Ustawa stanowi podstawę prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce, określa politykę zarządzania zabytkami oraz wyznacza główne zadania państwa oraz obywateli. Wprowadza pojęcia ochrony zabytków i opieki nad nimi (art. 3).

W myśl ustawy ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu (art. 4):

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania (art. 6):

- 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:
 - a) krajobrazami kulturowymi,
 - b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
 - c) dziełami architektury i budownictwa,
 - d) dziełami budownictwa obronnego,
 - e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
 - f) cmentarzami,
 - g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,

- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 2) zabytki ruchome będące, w szczególności:
- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
 - b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
 - c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
 - d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
 - e) materiałami bibliotecznymi,
 - f) instrumentami muzycznymi,
 - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
 - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
 - b) cmentarzyskami,
 - c) kurhanami,
 - d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Formami ochrony zabytków są (art. 7):

- 1) wpis do rejestru zabytków;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej

i osadniczej (art. 16 ust.1). Rada gminy ogłasza w prasie miejscowej oraz przez obwieszczenie, a także w sposób zwyczajowo przyjęty w danej miejscowości, o podjęciu prac nad utworzeniem parku kulturowego, określając formę, miejsce i termin składania wniosków dotyczących projektu uchwały o utworzeniu parku kulturowego, nie krótszy jednak niż 21 dni od dnia ogłoszenia (art. 16 ust.1a). Uchwała określa nazwę parku kulturowego, jego granice, sposób ochrony, a także zakazy i ograniczenia, o których mowa w art. 17 ust. 1 (art. 16 ust.2). Wójt (burmistrz, prezydent miasta), w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, sporządza plan ochrony parku kulturowego, który wymaga zatwierdzenia przez radę gminy (art. 16 ust.3). W celu realizacji zadań związanych z ochroną parku kulturowego rada gminy może utworzyć jednostkę organizacyjną do zarządzania parkiem (art. 16 ust.4). Park kulturowy przekraczający granice gminy może być utworzony i zarządzany na podstawie zgodnych uchwał rad gmin (związku gmin), na terenie których ten park ma być utworzony (art. 16 ust.5). Dla obszarów, na których utworzono park kulturowy, sporządza się obowiązkowo miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (art. 16 ust.6).

Na terenie parku kulturowego lub jego części mogą być ustanowione zakazy i ograniczenia dotyczące (art. 17 ust.1):

- 1) prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej;
- 2) zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych;
- 3) umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1;
- 3a) zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury;
- 4) składowania lub magazynowania odpadów.

W razie ograniczenia sposobu korzystania z nieruchomości na skutek ustanowienia zakazów i ograniczeń, o których mowa w ust. 1, stosuje się odpowiednio przepisy art. 131-134 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2016 r., poz. 672) (art. 17 ust.2).

Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację

inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego (art. 18 ust.1). W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, w szczególności (art. 18 ust.2):

- 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.

W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się w szczególności ochronę (art. 19 ust.1):

- 1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) parków kulturowych.

W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę (art. 19 ust.1a):

- 1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności (art. 19 ust.1b):

- 1) ochronę zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) ochronę zabytków nieruchomości, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

W przypadku, gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1 (art. 19 ust.2). W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków (art. 19 ust.3).

Projekty i zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu (art. 20). Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy (art. 21).

Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków (art. 22 ust.1). Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa (art. 22 ust.2). Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku (art. 22 ust.3). Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy (art. 22 ust.4). W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte (art. 22 ust.5):

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych (art. 22 ust.6).

Organami ochrony zabytków są (art. 89):

- 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu, którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
- 2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2015 r., poz. 1515)

Zapis w ustawie informuje, że zaspokajanie potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne gminy obejmują zagadnienia związane z ochroną zabytków jak i opieką nad zabytkami (art. 7 ust.1, pkt 9).

Dodatkowe uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zawierają m.in.:

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2016 r., poz. 778)

Ustawa precyzuje, co powinno być uwzględniane podczas sporządzania studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, a także ustaleniach lokalizacji inwestycji celu publicznego. W planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym należy uwzględnić wymagania dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, a także dóbr kultury współczesnej.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz.U. z 2016 r., poz. 290 z późn. zm.)

Ustawa traktuje zabytki w sposób szczególny i podkreśla fakt, że obiekt budowlany należy projektować i budować, zapewniając ochronę obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2016 r., poz. 672)

Ustawa wskazuje, że ochrona środowiska polega na zachowaniu wartości kulturowych. Dodatkowo ustanawia, iż prognoza oddziaływania na środowisko, sporządzana przy okazji opracowywania: polityk, strategii, planów lub programów powinna: określać, analizować i oceniać przewidywane, znaczące oddziaływanie na środowisko, a także zabytki.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2015 r., poz. 1651 z późn. zm.)

Ustawa określa m. in. procedury dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską. Wojewódzki konserwator zabytków wydaje zezwolenia na usunięcie drzew lub krzewów z terenów nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków.

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2015r., poz. 1774 z późn. zm.)

Ustawa mówi, że jednym z celów publicznych jest opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz precyzuje, jakie działania wymagają pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2012 r., poz. 406)

W rozumieniu niniejszej ustawy działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury. Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. Ustawa określa, że sprawowanie opieki nad zabytkami jest jednym z podstawowych zadań instytucji kultury oraz, że prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz.U. z 2016 r., poz. 239 z późn. zm.)

Ustawa informuje, że gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe/stowarzyszenia.

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach zawierają:

Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2012 r., poz. 987 z późn. zm.)

Ustawa zawiera zapisy o przechowywaniu, zabezpieczaniu i udostępnianiu zabytków. Ustawa mówi, iż Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego określa, w drodze rozporządzenia, zakres, formy i sposób ewidencjonowania zabytków w muzeach.

Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2012 r. poz. 642)

Biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe oraz służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy, które zawiera:

Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz.U. z 2016 r., poz. 1506).

Narodowy zasób archiwalny służy nauce, kulturze, gospodarce narodowej oraz potrzebom obywateli. Nadzór nad narodowym zasobem archiwalnym sprawuje minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego za pośrednictwem Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych.

Inne akty wykonawcze i rozporządzenia:

- Rozporządzenie Ministra Kultury z 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 roku Nr 30, poz. 259), ustawa mówi, że starosta w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, może umieszczać na zabytku nieruchomości wpisany do rejestru znak informujący o tym, iż zabytek ten podlega ochronie,
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 roku Nr 71, poz. 650),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz. U. z 2004 roku Nr 75, poz. 706),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 27 kwietnia 2004 r. w sprawie Polskiego Komitetu Doradczego (Dz. U. z 2004 roku Nr 102, poz. 1066),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 10 maja 2004 r. w sprawie rzeczoznawców Ministra Kultury w zakresie opieki nad zabytkami (Dz. U. z 2004 roku Nr 124, poz. 1302),
- Rozporządzenie ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opieką nad zabytkiem” (Dz. U. z 2004 roku Nr 124, poz. 1304),

- Rozporządzenie Ministra Kultury z 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 roku Nr 212, poz. 2153),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2014 r., poz. 399),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 25 marca 2010 r. w sprawie udzielania dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. z 2014, poz. 110),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 roku Nr 89, poz. 510),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 roku Nr 113, poz. 661),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 27 lipca 2011 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich, badań architektonicznych (przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych), (Dz. U. z 2011 roku Nr 165, poz. 987),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 lutego 2011 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wywozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2011 roku Nr 50, poz.256).

Procedury uzyskiwania pozwoleń na prace przy zabytkach:

Prowadzenie prac remontowych lub budowlanych przy obiekcie zabytkowym wymaga szeregu uzgodnień dokonanych między użytkownikiem zabytku a odpowiednim Urzędem Ochrony Zabytków oraz uzyskania wymaganych prawem pozwoleń i opinii – poprzez wypełnienie i wysłanie właściwego wniosku.

Podjęcie działań przy zabytku zwykle jest poprzedzone rozpoznaniem jego dziejów, funkcji, technologii powstania, stanu zachowania, co następuje poprzez wykonywanie odpowiednich badań obiektu. Tzw. organy ochrony zabytków (Generalny Konserwator Zabytków, Wojewódzki Konserwator Zabytków) mogą prowadzić badania konserwatorskie, tzn. rozpoznanie jego historii, struktury. Właściciel zabytku jest zobowiązany udostępnić go w tym celu, a WKZ wydaje stosowne pozwolenie na prowadzenie badań.

Jeśli obiekt wpisany jest do rejestru zabytków, praktycznie wszystkie prace budowlane przy nim, w tym remontowe, wymagają uzyskania decyzji o pozwoleniu na budowę. Aby uzyskać pozwolenie na budowę należy przedłożyć w odpowiednim urzędzie (organie administracji architektoniczno-budowlanej) m.in. oświadczenie o posiadanym prawie do dysponowania nieruchomością i projekt budowlany, którego forma i zakres określona jest w ustawie. Zatem planując prace przy zabytku zawsze konieczne jest wykonanie projektu budowlanego. Projekt należy wykonać w min. 5 egzemplarzach, z których jeden przekazany będzie Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków dla uzyskania jego pozwolenia, cztery do urzędu – najczęściej Starostwa Powiatowego – dla uzyskania pozwolenia na budowę. Dopiero po uprawomocnieniu się decyzji, można przystąpić do dalszych etapów prowadzenia inwestycji.

Jeśli obiekt wpisany jest do rejestru zabytków lub jest chroniony zapisami zawartymi w planie zagospodarowania przestrzennego, praktycznie wszystkie prace przy nim, w tym remontowe czy modernizacyjne, wymagają uzyskania decyzji o pozwoleniu na budowę od organu administracji architektoniczno-budowlanej. Dodatkowo wymagają wcześniejszego wystąpienia do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o pozwolenie na prowadzenie określonych prac konserwatorskich czy robót budowlanych, w określonym czasie. Wniosek taki składa się w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków – lub biurze danego miejskiego konserwatora zabytków.

Dla obiektów znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, na terenie niewpisanym do rejestru zabytków, pozwolenie na budowę jest wydawane w uzgodnieniu z WKZ. Jest to procedura wewnętrzna między urzędami. Niezajęcie stanowiska w terminie 30 dni jest jednoznaczne z akceptacją przedłożonych rozwiązań.

Rozbiórka rejestrowego zabytku nieruchomego jest możliwa jedynie po uzyskaniu prawomocnej decyzji o wykreśleniu zabytku z rejestru zabytków, którą może wydać Generalny Konserwator. Przestanką może być zniszczenie obiektu w stopniu powodującym całkowitą utratę jego wartości historycznej, artystycznej lub naukowej. Także w przypadku uzyskania nowych ustaleń naukowych, które nie potwierdzą wcześniejszych danych o wartości obiektu, takie skreślenie może mieć miejsce. Na rozbiórkę obiektu wpisanego do rejestru zabytków lub znajdującego się pod ochroną konserwatorską, należy uzyskać w odpowiednim Starostwie Powiatowym decyzję o pozwoleniu na rozbiórkę, po uzyskaniu dodatkowych opinii i pozwoleń – głównie WKZ lub GKZ.

Zgodnie z art. 39 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz.U. z 2016 r., poz. 290 z późn. zm.) w przypadku obiektów wpisanych do rejestru zabytków wymagane jest uzyskanie pozwolenia na remont tychże obiektów lub ich rozbiórkę (ale w tym wypadku dopiero po skreśleniu obiektu z rejestru zabytków przez Generalnego Konserwatora Zabytków). W stosunku do obiektów budowlanych oraz obiektów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbudowę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem

zabytków. W przypadku chęci zainstalowania na takim obiekcie tablic i urządzeń reklamowych, ustawa nakłada obowiązek uzyskania pozwolenia od Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków przez wydanie pozwolenia na budowę.

Zapisy art. 13 i 109 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2015r., poz. 1774 z późn. zm.) precyzują, jakie działania wymagają pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Są to: sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących: własność Skarbu Państwa lub jednostek samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych do spółek (aportów). W przypadku sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków lub prawa użytkowania wieczystego takiej nieruchomości gminie przysługuje prawo pierwokupu.

Zgodnie z ustawą z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2015 r., poz. 1651 z późn. zm.), Wojewódzki Konserwator Zabytków wydaje zezwolenia na usunięcie drzew lub krzewów z terenów nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków.

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Gminny Program Opieki nad Zabytkami na lata 2017-2020 dla Gminy Iłża, jest zbieżny ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w dokumentach poniżej:

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014-2017 (Uchwała Nr 125/2014 Rady Ministrów z dnia 24 czerwca 2014 r.)

Głównym celem programu jest wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków, poprzez realizację celów szczegółowych, tj.:

- 1) wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce, w tym:
 - a) porządkowanie rejestru zabytków nieruchomych,
 - b) przygotowanie ratyfikacji konwencji UNESCO ds. ochrony dziedzictwa podwodnego,
 - c) wypracowanie jednolitych standardów działania konserwatorskiego w odniesieniu do wybranych typów i kategorii zabytków nieruchomych,
 - d) wzmocnienie instrumentów ochrony krajobrazu kulturowego,
 - e) opracowanie diagnozy prawnej ochrony zabytków ruchomych,
 - f) opracowanie kompleksowego raportu o stanie zachowania zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków,
 - g) realizację badań w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski na obszarach szczególnie istotnych ze względu na zagrożenia dla dziedzictwa archeologicznego;
- 2) wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków, w tym:
 - a) zwiększenie efektywności zarządzania i ochrony zabytków poprzez wdrażanie infrastruktury informacji przestrzennej o zabytkach,
 - b) wypracowanie standardów pozwalających na lepszy przepływ informacji pomiędzy organami ochrony zabytków a społecznościami żyjącymi w otoczeniu zabytków objętych ochroną,
 - c) podniesienie jakości procesów decyzyjnych w organach ochrony zabytków,
 - d) merytoryczne wsparcie samorządu terytorialnego w ochronie zabytków;
- 3) tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji, w tym:
 - a) przygotowanie ratyfikacji „Konwencji ramowej Rady Europy w sprawie znaczenia dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa”,
 - b) wspieranie budowania w świadomości społecznej funkcji dziedzictwa kulturowego jako podstawy kształtowania się tożsamości narodowej i społeczności lokalnych,
 - c) promocja zasobu dziedzictwa za pośrednictwem Internetu,
 - d) zwiększanie dostępu do zasobu dziedzictwa i ułatwienie jego odbioru społecznego.

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004–2013 oraz Uzupelnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020 (dokument wdrozeniowy: Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004-2013”)

Strategia powstała jako dokument tworzący ramy dla nowoczesnego gospodarowania dziedzictwem kulturowym Polski, przy jego maksymalnym zachowaniu, jak również wykorzystaniu w podstawowym celu, jakim jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturowego regionów Polski. W ramach realizacji spójnych działań w poszczególnych regionach Polski, zostały wyodrębnione główne zadania i priorytety w dziedzinie kultury.

Celem programu jest intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym kompleksowa poprawa stanu zabytków oraz rozwój kolekcji muzealnych. Cel ma być osiągnięty poprzez:

- 1) poprawę stanu zachowania zabytków;
- 2) zwiększenie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego (w tym także dziedzictwa archeologicznego);
- 3) kompleksową rewaloryzację zabytków i ich adaptację na cele inne niż kulturalne;
- 4) zwiększenie roli zabytków i muzealiów w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych;
- 5) poprawę warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji;
- 6) zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę oraz na wypadek sytuacji kryzysowych i konfliktu zbrojnego.

Realizacja programu odbywa się w ramach dwóch komplementarnych priorytetów:

- 1) Priorytet 1 „Rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych” – poprawa stanu zachowania zabytków, działania rewaloryzacyjne, konserwacyjne, modernizacyjne, adaptacja i ochrona obiektów zabytkowych, poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków, prace dokumentacyjne, działania mające na celu zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki, zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę.
- 2) Priorytet 2 „Rozwój i koncentracja kolekcji muzealnych” – dotyczy zadań związanych z zakupami dzieł sztuki i kolekcji dla instytucji muzealnych, zakupami starodruków i archiwaliów, konserwacji i digitalizacji muzealiów, archiwów, starodruków, księgozbiorów oraz zbiorów filmowych, wspieraniu rozwoju pracowni konserwatorskich oraz nowych technik konserwacji zabytków ruchomych.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Gminny Program Opieki nad Zabytkami na lata 2017-2020 dla Gminy Iłża wykazuje zgodność zarówno z programami o charakterze wojewódzkim, jak i powiatowym, a w szczególności z następującymi programami strategicznymi i ich celami:

Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2030

Głównym celem strategii jest zwiększenie spójności i konkurencyjności województwa mazowieckiego poprzez realizację celów rozwojowych we wszystkich obszarach. Dla obszaru „kultura i dziedzictwo” celem rozwojowym jest wykorzystanie kultury i dziedzictwa kulturowego do rozwoju przemysłów kreatywnych poprzez działania i zadania rozwojowe takie jak:

- 1) wykorzystanie walorów środowiska przyrodniczego oraz potencjału dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gospodarki regionu oraz do zwiększenia atrakcyjności regionu, w tym:
 - a) poprawa atrakcyjności turystycznej regionu w oparciu o walory przyrodnicze,
 - b) wspieranie rozwoju turystyki kulturowej oraz tworzenia nowych produktów turystycznych,
 - c) ochrona mazowieckiej spuścizny historycznej,
 - d) rozwój systemu obsługi turystów;
- 2) upowszechnianie kultury i twórczości, w tym:
 - a) rozwój zaplecza instytucjonalnego kultury,
 - b) promowanie różnorodności kulturowej i artystycznej regionu,
 - c) wspieranie edukacji kulturalnej;
- 3) kreowanie miast jako *Innowatorów kultury* oraz wspieranie rozwoju przemysłów kreatywnych, w tym:
 - a) wykorzystywanie ośrodków miejskich do tworzenia i promowania kultury,
 - b) promowanie Warszawy jako europejskiego ośrodka kultury,
 - c) wykorzystanie endogenicznych potencjałów miast;
- 4) wspieranie rozwoju przemysłów kreatywnych, w tym:
 - a) wspieranie inicjatyw gospodarczych w sektorze kreatywnym;
- 5) wykorzystanie dziedzictwa kulturowego w działalności gospodarczej, w tym:
 - a) wzmocnienie znaczenia kultury w rozwoju społeczno-gospodarczym.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego z dnia 7 czerwca 2004 r.

Głównym celem planu jest określenie polityki przestrzennej Mazowsza polegającej na ustaleniu zasad organizacji struktury przestrzennej województwa w zakresie: podstawowych elementów sieci osadniczej, rozmieszczenia infrastruktury technicznej i społecznej, wymagań dotyczących ochrony środowiska przyrodniczego i kulturowego.

Cel polityki planu w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, w tym opieki nad zabytkami, skupia się na:

- 1) kształtowaniu tożsamości kulturowej Mazowsza poprzez pielęgnowanie i rozwój lokalnych, materialnych i niematerialnych dóbr kultury;
- 2) potrzebie podnoszenia stanu świadomości społecznej w zakresie dziedzictwa historycznego, wspólnoty dziejów, tradycji;
- 3) zobowiązaniu do ochrony i utrzymania zabytków, przy uwzględnieniu potrzeb współczesnego społeczeństwa (zgodnie z Konwencją w sprawie Ochrony zabytków Architektonicznych w Europie. Podpisaną w Cordobie w 1995 r.), co realizowane będzie dzięki:
 - a) ochronie architektury drewnianej,
 - b) ochronie zespołów architektoniczno-parkowych, jako obrazu historycznej struktury społecznej,
 - c) uświadomieniu, iż współczesny zakres ochrony zabytków odbywa się w skali ponadjednostkowej, zawierającej budowle, dzieła, założenia i zespoły stanowiące przedmiot ochrony,
 - d) zróżnicowaniu potrzeb ochrony, z punktu widzenia przyrodniczego, kulturowo-zabytkowego, historycznego, turystyczno-wypoczynkowego, etc.

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2012-2015

Celem strategicznym programu jest zachowanie regionalnej przestrzeni kulturowej i kultywowanie tradycji jako podstawa budowania tożsamości kulturowej regionu i kształtowania postaw społecznych w sferze opieki nad zabytkami oraz wykorzystania dziedzictwa dla rozwoju regionu.

Cel strategiczny ma być osiągnięty poprzez realizację celów operacyjnych, obejmujących szereg działań dotyczących opieki nad zabytkami:

- 1) ochrona i zachowanie materialnego i niematerialnego dziedzictwa regionu, w tym:
 - a) ochrona i zachowanie wartości dziedzictwa materialnego,
 - b) ochrona zabytków ruchomych,
 - c) ochrona zabytków archeologicznych,
 - d) ochrona, dokumentacja i popularyzacja zasobów o szczególnej wartości decydujących o specyfice regionu (najcenniejszych i charakterystycznych),
 - e) ochrona i kreowanie krajobrazów kulturowych zachowujących tożsamość kulturową i walory krajobrazowe, w tym komponowanych ciągów zieleni,
 - f) kształtowanie i ochrona przestrzeni historycznych miast i wsi,
 - g) rewitalizacja historycznych ośrodków życia kulturalnego,
 - h) pielęgnowanie tradycji i lokalnego folkloru w powiązaniu z zasobami dziedzictwa materialnego,
 - i) popularyzacja i zwiększanie dostępności do zasobów dziedzictwa;
- 2) kształtowanie tożsamości regionalnej, w tym:

- a) utrwalanie i kształtowanie świadomości mieszkańców o historii i zasobach dziedzictwa kulturowego, w tym regionalnego i lokalnego oraz budowanie i pielęgnowanie wrażliwości na bogactwo przestrzeni kulturowej,
 - b) kształtowanie regionalnej dumy w oparciu o zabytki architektury i budownictwa, krajobraz kulturowy, wydarzenia historyczne oraz działalność wybitnych osób,
 - c) wykorzystanie pamięci historycznej i zasobów dziedzictwa do integracji mieszkańców i stymulowania rozwoju – tworzenie przestrzennych ciągów inicjatyw,
 - d) kreowanie ośrodków budowania tożsamości kulturowej regionu (w ramach pasm turystyczno-kulturowych oraz wskazanych w PZPWM),
 - e) promocja walorów kulturowych regionu;
- 3) wzrost społecznej akceptacji dla ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego regionu, w tym:
- a) stymulowanie działań służących ochronie obiektów zabytkowych i promowanie najlepszych przykładów takich działań,
 - b) edukacja społeczeństwa w zakresie praw i obowiązków dotyczących opieki nad zabytkami,
 - c) stymulowanie i intensyfikacja współpracy pomiędzy sektorem publicznym, prywatnym i pozarządowym w działaniach na rzecz edukacji, promocji, podniesienia świadomości o zasobach i potrzebie zachowania dziedzictwa regionu;
- 4) efektywne zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego regionu oraz kreowanie pasm turystyczno-kulturowych, w tym:
- a) wspieranie podmiotów posiadających w swoich zasobach znaczną liczbę zabytków w działaniach służących efektywnemu zarządzaniu obiektami zabytkowymi,
 - b) stymulowanie wykorzystania dziedzictwa kulturowego w obszarze przemysłów kultury i czasu wolnego,
 - c) kształtowanie pasm turystyczno-kulturowych,
 - d) kreowanie produktów turystyki kulturowej w oparciu o tradycje historyczne,
 - e) wykorzystanie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju lokalnego i regionalnego poprzez organizację wydarzeń kulturalno-historycznych w miejscach zabytkowych,
 - f) adaptacja obiektów zabytkowych dla współczesnych funkcji kulturalnych, turystycznych i edukacyjnych,
 - g) propagowanie korzyści płynących z wykorzystania dziedzictwa i krajobrazu kulturowego dla rozwoju regionalnego i lokalnego.

Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Radomskiego na lata 2016-2019

Celem priorytetowym programu jest utrwalanie i zdyskontowanie powiatowego potencjału dziedzictwa kulturowego, służące wszechstronnemu rozwojowi regionu. Jest on aktem polityki administracyjnej i powinien służyć podejmowaniu planowych działań z zakresu inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego, we współpracy środowisk samorządowych i konserwatorskich.

Cel będzie osiągnąć poprzez realizację zadań, takich jak:

- 1) ustanawianie społecznych opiekunów zabytków i prowadzenie listy społecznych opiekunów zabytków;
- 2) wydawanie przez starostę na wniosek Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków decyzji o zabezpieczeniu obiektów zabytkowych zagrożonych zniszczeniem lub uszkodzeniem, w formie ustanowienia czasowego zajęcia, do czasu usunięcia zagrożenia lub o ile usunięcie zagrożenia nie jest możliwe, wywłaszczenie tych obiektów na wniosek Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków przez starostę na rzecz Skarbu Państwa lub gminy, na terenie której położony jest obiekt;
- 3) publikacja materiałów popularyzujących ochronę zabytków (np. albumy, pocztówki, przewodniki) oraz współfinansowanie wydawnictwa książkowego pt. „Dwory i pałace południowej części województwa mazowieckiego. Powiat radomski (i okolice).”, autorstwa mgr. Wiesława M. Kowalika;
- 4) budowa działu poświęconego zabytkom powiatu oraz ich ochronie na stronie internetowej Starostwa Powiatowego;
- 5) zorganizowanie panelu dyskusyjnego (konferencji, sesji) dotyczącego problematyki ochrony zabytków na terenie powiatu radomskiego;
- 6) udział Starostwa Powiatowego oraz podległych mu jednostek w targach i wystawach zewnętrznych;
- 7) spotkania szkoleniowe (w razie potrzeby), popularyzacja przepisów prawa dotyczących ochrony zabytków wśród właścicieli obiektów położonych na terenie Powiatu za pośrednictwem publikacji i strony internetowej.

Innymi działaniami programu będzie wspieranie gmin, na wniosek zainteresowanych podmiotów, w zagospodarowaniu miejsc atrakcyjnych turystycznie, m. in. infrastruktury, oznakowania historycznie udokumentowanych szlaków kulturowych, ścieżek edukacyjnych, tras rowerowych itp. Współpraca z miejscowym biznesem, a w szczególnością z branżą restauratorską i hotelarską. Współpraca z instytucjami i organizacjami działającymi na rzecz ochrony zasobów kulturowych i przyrodniczych oraz rozwoju turystyki w powiecie radomskim.

Strategia Zrównoważonego Rozwoju Powiatu Radomskiego do 2020 roku

Podstawą powstania dokumentu było określenie działań mających na celu długookresową i kompleksową politykę rozwoju Powiatu Radomskiego. Planowanie, a następnie systematyczna realizacja ustaleń strategii będzie oparta o następujące generalne zasady: rozwoju zrównoważonego, racjonalnego gospodarowania, partycypacji społecznej (uspołeczniania), partnerstwa, koncentracji, spójności, otwartości.

Strategia koncentruje się na dwóch celach strategicznych:

- 1) wzrost konkurencyjności gospodarki, zatrudnienia i przedsiębiorczości mieszkańców, w tym m.in.:
 - a) rewitalizacja obiektów i zespołów zabytkowych oraz lokalnych pomników historii,
 - b) promowanie walorów i zasobów Powiatu – turystycznych, krajobrazowych, historycznych we współpracy z gminami i organizacjami pozarządowymi oraz przedsiębiorcami;
- 2) rozwój usług społecznych oraz tworzenie społeczeństwa obywatelskiego i informacyjnego, w tym m.in.:
 - a) wspieranie lokalnych inicjatyw kultywowania tradycji dziedzictwa narodowego oraz cyklicznych imprez kulturalnych, sportowo-rekreacyjnych o charakterze integrującym społeczność lokalną,
 - b) upowszechnianie rzetelnej wiedzy o stanie środowiska przyrodniczego Powiatu, jego walorach, zasobach i głównych zagrożeniach.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

Gminny Program Opieki nad Zabytkami na lata 2017-2020 dla Gminy Iłża, jest zbieżny z dokumentami gminy o charakterze strategicznym i opracowaniami wyznaczającymi kierunki polityki przestrzennej gminy oraz zawierającymi ustalenia dotyczące ochrony środowiska przyrodniczego, opisanymi poniżej:

Strategia Rozwoju Gminy i Miasta Iłża

Założeniem strategii jest wyznaczenie obszarów priorytetowych opartych na mocnych stronach gminy i dla tych obszarów określenie celów strategicznych i zadań. Ważnym aspektem planowania strategicznego jest możliwie szeroka konsultacja społeczna planowanych rozwiązań. Im większa grupa mieszkańców gminy jest zaangażowana w proces planowania, tym łatwiej w przyszłości wprowadzać w życie wnioski wynikające ze strategii.

Zakres dokumentu obejmuje ustalenie misji, celów strategicznych i celów operacyjnych oraz określenie harmonogramów głównych zadań gminy. Jednym z celów strategicznych przyjętym do realizacji jest „Gminną turystykę budujemy na ruinach”. Zawiera on najwięcej kierunków działań mających znaczenie dla dziedzictwa kulturowego. Można tu wymienić, m.in.:

- 1) instytucje kulturalne, oświatowe, sportowe i rekreacyjne dzięki poprawie stanu bazy i wyposażenia będą uczestniczyły w programach rozwoju turystyki;
- 2) realizacja programu rozwoju turystyki zwiększy eksploatację „bogactwa naturalnego”, jakim są atrakcyjne tereny i zabytki;

Celami operacyjnymi powiązаныmi z dziedzictwem kulturowym są:

- 1) rozwój turystyki i agroturystyki – walory środowiska przyrodniczego gminy oraz zabytki dają szansę na pełniejszą obecność Iłży na turystycznej mapie Polski. Realizacja tego celu wymaga podjęcia znacznego wysiłku inwestycyjnego (infrastruktura, drogi), pozyskania inwestorów, którzy rozbudują bazę turystyczno-rekreacyjną, renowacji obiektów zabytkowych i opracowania dobrego programu promocji;
- 2) „zabytki – jak nowe” – sam fakt posiadania na swoim terenie obiektów zabytkowych nie gwarantuje sukcesu w dziedzinie turystyki. Obiekty te muszą być odrestaurowane, ich otoczenie odpowiednio zagospodarowane. Cel operacyjny, jakim jest wykorzystanie ruin zamku do przyciągnięcia turystów oraz promocji miasta i gminy, zakłada aktywizację wszystkich środowisk lokalnych w celu uzyskania środków zewnętrznych na renowację wzgórza zamkowego oraz opracowanie i wdrożenie

programu zagospodarowania turystycznego jego otoczenia (parkingi, gastronomia, informacja turystyczna, tablice informacyjne itp.).

Głównym zadaniem dotyczącym opieki nad zabytkami jest „program renowacji zabytków”, którego celem jest szeroka współpraca wszystkich środowisk lokalnych w celu pozyskania środków na niezbędne inwestycje i remonty, a sposobem realizacji są:

- 1) opracowanie analizy stanu obiektów zabytkowych i zestawienia potrzeb remontowych;
- 2) współpraca z właścicielami zabytkowych kamieniczek starego miasta;
- 3) opracowanie programu wykorzystania obiektów zabytkowych w rozwoju turystyki w gminie;
- 4) pozyskanie środków na niezbędne inwestycje.

Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta i Gminy Iłża

W studium za największe zagrożenie w wymiarze regionalnym i ponadregionalnym uznaje się zagrożenie powodzią i brak przepływu wielkich wód. Położenie gminy w zasięgu rzeki Iłżanki wiąże się z ewentualnymi powodzią, podtopieniami oraz dopływem nieznanymi zanieczyszczeń. Obszary zagrożenia powodziowego zlokalizowane są głównie wzdłuż rzeki. Największe tereny zalewowe występują w zachodniej części gminy, tuż przy granicy z gminą Mirzec oraz na północ od miasta Iłża. Potencjalne niebezpieczeństwo powodzi nasila się w okresie występowania pokrywy lodowej, a także w czasie spływu kry w ilości umożliwiającej tworzenie się zatorów lodowych. Do zagrożeń naturalnych, stanowiących zagrożenie bezpieczeństwa ludności, zaliczyć można również zagrożenie erozją.

W ramach przeciwdziałania zagrożeniu powodziowemu na terenie miasta i gminy Iłża zostały rozważone: lokalizacja polderów, renaturyzacja przekształconych odcinków rzeki i jej terenów zalewowych, ograniczenie zabudowy na terenach zalewowych.

Jako zagrożenie antropogeniczne sklasyfikowane zostało występowanie napowietrznych linii elektroenergetycznych 110/15 kV, które wytwarzają pole elektromagnetyczne oraz biegnące przez gminę gazociągi, a w szczególności ich rozszczelnienie.

Realizacja polityki przestrzennej na obszarze gminy opierać się będzie na zagospodarowaniu, które w dłuższej perspektywie odzwierciedlać będzie stan gospodarki gminy jak i stopień zaangażowania władz i społeczności lokalnej w możliwość wykorzystania koniunktury na rynku inwestycyjnym, a także na wrażliwość w zakresie kształtowania środowiska przyjaznego mieszkańcom gminy.

Poważnym ograniczeniem w rozwoju osadnictwa na terenie miasta i gminy Iłża jest jej położenie w obszarach prawnie chronionych na podstawie przepisów Ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2015 r., poz. 1651 z późn. zm.). Występowanie obszarów prawnie chronionych pociąga za sobą ograniczenia w urbanizacji gminy, wynikające z zakazów zawartych w ww. ustawie. Ograniczeniom

w zabudowie podlegają również tereny przy urządzeniach infrastruktury technicznej. Wynikają one z rozporządzeń branżowych i są podyktowane zapewnieniem bezpieczeństwa ludności.

Na terenie miasta i gminy Iłża zidentyfikowano następujące obszary i obiekty chronione na podstawie przepisów odrębnych:

- 1) z ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami:
 - a) obiekty i zespoły wpisane do rejestru zabytków,
 - b) obiekty i zespoły wpisane do gminnej ewidencji zabytków,
 - c) stanowiska archeologiczne;
- 2) z ustawy prawo wodne:
 - a) obszary bezpośredniego zagrożenia powodziowego;
- 3) z ustawy o ochronie przyrody:
 - a) obszar chronionego krajobrazu,
 - b) Natura 2000,
 - c) użytki ekologiczne,
 - d) pomniki przyrody,
 - e) rezerваты przyrody;
- 4) z ustawy o ochronie gruntów rolnych i leśnych:
 - a) grunty rolne II-III klasy bonitacyjnej oraz grunty pochodzenia organicznego,
 - b) grunty leśne;
- 5) z ustawy o lasach:
 - a) lasy ochronne.

Głównym celem przy wyznaczaniu terenów nowej zabudowy powinno być racjonalne wykorzystanie przestrzeni. Wskazane jest, aby wszystkie planowane zmiany ściśle wiązały się z potencjałem demograficznym gminy i przebiegały etapowo. Jako priorytetowe powinny być uznane działania zmierzające do uzupełniania i uporządkowania struktury istniejącej zabudowy, dopiero w drugiej kolejności należy przystępować do zagospodarowania terenów niezainwestowanych. Zachowanie odpowiedniej skali i proporcji zabudowy pozwoli na zapewnienie ochrony ładu przestrzennego i utrzymanie przestrzennej harmonii. Należy pamiętać o wyposażeniu gminy w niezbędne urządzenia infrastruktury technicznej, które wpłyną pozytywnie na jakość życia mieszkańców.

Wyraźnie wyodrębnionym przestrzennie elementem są lasy. Główne kompleksy położone w zachodniej, południowej i północno-wschodniej części gminy pełnią rolę zarówno produkcyjną, jak i ekologiczną. Lasy wpływają stabilizująco na otoczenie i neutralizują negatywne oddziaływanie na środowisko przyrodnicze, biorąc udział w kształtowaniu, ochronie gleb i powietrza, wpływając na obieg wody, opady, wiatry, temperaturę, mikroklimat i erozję gleb. Równie istotne jest oddziaływanie na jakość życia mieszkańców i

stwarzanie warunków do wypoczynku dla turystów (jakość powietrza, czystość wód powierzchniowych, wartości estetyczne, krajobrazowe, kulturalne).

Działania w zakresie kształtowania ładu przestrzennego terenów gminy powinny być ukierunkowane przede wszystkim na:

- 1) skanalizowanie i zwodociągowanie gminy;
- 2) wyposażenie gminy w niezbędne urządzenia infrastruktury technicznej;
- 3) zagospodarowanie obszarów popegeerowskich;
- 4) uzupełnianie i intensyfikację zabudowy jednostek osadniczych;
- 5) kształtowanie nowej zabudowy z uwzględnieniem charakteru i stylu stosowanego w danej miejscowości;
- 6) kreowanie lokalnych centrów wsi, szczególnie tych leżących przy głównych ciągach komunikacyjnych i turystycznych, poprzez modernizację i budowę infrastruktury technicznej oraz lokalizowanie usług obsługi mieszkańców i turystów;
- 7) poprawę standardu zabudowy rekreacyjnej i turystycznej.

Zrównoważony rozwój nie powinien być przeszkodą w zachowaniu ładu przestrzennego. Dbając o to, by przyszłe pokolenia korzystały ze współczesnych dóbr materialnych i niematerialnych, a ich potrzeby były odpowiednio zaspokojone, to ład przestrzenny jest nieodzownym elementem takiego rozwoju. Działania zmierzające do wzrostu gospodarczego powinny być zatem realizowane przy jednoczesnej dbałości o środowisko przyrodnicze, społeczno-ekonomiczne i kulturowe.

Program Ochrony Środowiska i Plan Gospodarki Odpadami dla Miasta i Gminy Iłża

Jednym z celów strategicznych programu jest „czyste środowisko naturalne”. Zaznaczono w nim, iż priorytetowym celem działań Samorządu Gminy Iłża powinna być poprawa lub niedopuszczenie do pogorszenia stanu środowiska naturalnego. Z racji swojego położenia gmina ma możliwość rozwoju turystyki i agroturystyki (znaczące walory rekreacyjne: rzeka Iłżanka, wzgórze zamkowe, duże połacie lasów, łąk i pól, dobre gleby w okolicach Iłży), a także rolnictwa i przetwórstwa. Dlatego też działania Samorządu Gminy powinny sprzyjać zwiększaniu atrakcyjności regionu.

Jednym z celów operacyjnych jest natomiast „poprawa atrakcyjności turystyczno-rekreacyjnej gminy”. Wskazuje on walory gminy, m.in.: położenie geograficzne (centrum Polski, przy ważnej drodze krajowej), duże obszary leśne z rezerwatami przyrody i użytkami ekologicznymi, rzeki z istniejącymi i możliwymi do budowy zbiornikami wodnymi, działający twórcy ludowi i rękodzielnicy oraz liczne zabytki, w tym ruiny zamku. Wszystko to stanowi dobrą podstawę dla rozwoju turystyki, rekreacji i agroturystyki.

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1 Zarys historii obszaru gminy

Zaczątkiem miasta Iłża była średniowieczna osada położona przy przeprawie przez Iłżankę. Funkcjonował tu drewniano-ziemny gródek obronny, wokół którego rozwinęła się osada rzemieślniczo-kupiecka (do dziś zachowało się grodzisko nazywane "Kopcem tatarskim"). Osada została zniszczona w poł. XIII w. podczas najazdów tatarskich. Aby ochronić miejscowość przed następnymi rabunkami rozpoczęto budowę nowego obiektu obronnego. Na jego umiejscowienie wybrano wnoszące się wysoko ponad gościńcem, niedostępne wzgórze, położone na południe od dotychczasowej osady. Ok. 1340 r. wzniesiono tu z miejscowego kamienia zamek staraniem biskupa Jana Grota, z czasem rozbudowywany. Walory obronne zamku sprawiły, że u jego stóp, zaczęła rozwijać się osada handlowa. Lokowana została na prawie niemieckim (magdeburskim).

W XV wieku zastąpiła Ceramika Iłżecka i powstał miejscowy cech garncarski. Rozwój miasta nastąpił w XVI-XVII wieku w związku z ogólnym rozwojem handlu w kraju, a samo miasto znajdowało się na szlaku handlowym. Ponadto funkcjonowały tu młyny i zakłady piwowarskie. Mimo licznych pożarów i zniszczeń wojennych miasto systematycznie się rozwijało – zbudowano ratusz, system wodociągowy i kanalizacyjny, liczne murowane budynki. Stopniowy upadek miasta rozpoczął się od zniszczeń w czasach „potopu szwedzkiego”. 17 lipca 1789 r. Iłża przeszła z rąk biskupów krakowskich na własność skarbu państwa. W 1869 r. miasto straciło prawa miejskie, które odzyskało dopiero w 1925 r.

5.2.2 Krajobraz kulturowy

Obszar gminy Iłża położony jest w powiecie radomskim, w południowej części województwa mazowieckiego. Według danych Starostwa Powiatowego w Radomiu powierzchnia miasta i gminy Iłża w 2010 r. wynosiła 25 607 ha (w tym 1582 ha to obszar miasta, natomiast 24025 ha to obszar wiejski).

Równina Radomska, obejmująca północny fragment gminy Iłża, to równina denudacyjna, pod którą występują utwory zbudowane ze skał jurajskich i kredowych. Przecina ją dolina Iłżanki, która jest stosunkowo płytka. Przedgórze Iłżeckie zbudowane jest z wychodni skał okresu jurajskiego i kredowego, które tworzą niewielkie monoklinalne wzniesienia o rozciągłości z północnego-zachodu na południowy-wschód. Przez Przedgórze Iłżeckie przebiega pas zwirowych pagórków, związanych z maksymalnym zasięgiem zlodowacenia środkowopolskiego. W południowej części gminy występuje krajobraz charakterystyczny dla Gór Świętokrzyskich, wyróżniających się na tle innych gór Polski oryginalną budową geologiczną. Płaska rzeźba terenu północnej części gminy jest charakterystyczna dla Niziny Mazowieckiej. Tereny piaszczyste zajęte są przez rozległe Lasy Starachowickie – około 44% ogólnej powierzchni gminy zajmują tereny leśne, pośród krajobrazu typowo rolniczego. Zwarte kompleksy leśne występują na zachodzie, południu i północnym wschodzie gminy. Przeważają lasy mieszane (sosna oraz dąb, jodła, brzoza).

Warunki w gminie są na ogół korzystne dla lokalizacji zabudowy i produkcji rolniczej, chociaż zróżnicowane. Użytki rolne zajmują ok. 51% ogólnej powierzchni gruntów gminy.

Na terenie Gminy Łża znajdują się następujące formy ochrony przyrody:

- obszar chronionego krajobrazu („Łża-Makowiec”);
- rezerваты przyrody („Piotrowe Pole”, „Dąbrowa Polańska”);
- pomniki przyrody (10 pojedynczych drzew w tym „Dąb Marcel”);
- użytki ekologiczne („134”, „135”);
- obszary Natura 2000 („Pakośław” PLH140015, „Uroczyska Lasów Starachowickich” PLH260038).

Gmina posiada także parki zabytkowe:

- Park w Krzyżanowicach, Dwór i Park w Starosiedlicach, Park w Pakoślawiu, Park w Prędocinie.

Na terenie gminy funkcjonują stowarzyszenia, które w sposób pośredni lub bezpośredni angażują się w kwestie związane z troską o dziedzictwo materialne i niematerialne, m.in.:

- Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Łżeckiej – powstało w 1970 r., przyczyniło się do powstania Muzeum Regionalnego i jest współorganizatorem wielu imprez popularyzujących historię i folklor ziemi łżeckiej;
- Towarzystwo Ochrony i Promocji Zawodów Ginących – powstało w 1994 r. i ma na celu podtrzymanie tradycji lokalnego rzemiosła oraz promocję twórczości rękodzielniczej. Towarzystwo współuczestniczy w organizacji Łżeckich Jarmarków Sztuki Ludowej, licznych konkursów i pokazów, prowadzi działalność edukacyjną dla dzieci i młodzieży.

5.2.3 Zabytki nieruchome

Zabytki nieruchome na terenie gminy reprezentują przede wszystkim zabytki architektury sakralnej (kościół, cmentarze, kapliczki, krzyże i figury przydrożne) oraz wiekowe domy (drewniane, murowane). Pozostałą część zabytków nieruchomych stanowią, m.in. dwory i budynki podworskie, stajnie, obory, architektura przemysłowa (piece) oraz ruiny zamku w centrum miasta.

Wszystkie zabytki nieruchome znajdują się w Gminnej Ewidencji Zabytków stanowiącej **ZAŁĄCZNIK 1** i zostały oznaczone na mapie stanowiącej **ZAŁĄCZNIK 4**. W programie zabytki nieruchome zostały przedstawione również w formie zbioru 202 kart adresowych zabytków nieruchomych stanowiących **ZAŁĄCZNIK 2**.

5.2.4 Zabytki ruchome

Zabytki ruchome na terenie gminy, to przede wszystkim wyposażenie kościołów, na które składa się kilkaset przedmiotów o dużej wartości duchowej, m.in. ołtarze, ambony, chóry muzyczne, organy, ławy, konfesjonały, meble, naczynia liturgiczne, rzeźby, obrazy, epitafia, świeczniki, tabernakula, feretrony, szaty liturgiczne. Szczegółowy wykaz zabytków ruchomych nie został zawarty w programie ze względów ich bezpieczeństwa.

Wykaz obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków ruchomych „B” z terenu Miasta i Gminy Iłża:

Miejscowość	Miejsce przechowywania	Obiekty	Nr rejestru	Data wpisu
Iłża	Stara plebania	Zabytki ruchome wchodzące w skład kolekcji sztuki sakralnej na starej plebanii (260 poz.)	33/B/83	07.04.1983
Iłża	Parafia rzymsko-katolicka	Figura przydrożna - barok (1707 r.), kamień rzeźbiony; Figura św. Jana - barok (XIX w.), ludowa, drewno rzeźbione	11/B/82	19.08.1982
Iłża	Kościół p.w. Matki Boskiej Śnieżnej	Wystrój i wyposażenie (7 poz.)	9/B/82	29.07.1982
Iłża	Kościół p.w. św. Ducha	Portal zewnętrzny; Nagrobek Józefa Batwinowicza; Nagrobek Magdaleny Buszczyjewskiej	13/B/82	19.08.1982
Iłża	Kościół p.w. Wniebowzięcia NMP	Wystrój i wyposażenie kościoła farnego (110 poz.)	8/B/82	29.07.1982
Iłża	Muzeum Regionalne	Kartusz herbowy - barok (1774 r.), kamień na bud. Muzeum Regionalnego	10/B/82	19.08.1982

Kotlarka	Kościół p.w. św. Franciszka	Figura św. Franciszka - barok (XVII w.), kamień rzeźbiony; Epitafium Andrzeja Łaszewskiego - klasycyzm (1840 r.), kamień ryty	12/B/82	19.08.1982
Kotlarka	Kościół filialny p.w. św. Franciszka	Zabytki ruchome (4 szt.)	B-180	08.04.2008

5.2.5 Zabytki archeologiczne

Na obszarze gminy dominuje osadnictwo z czasów epoki kamienia po wczesną epokę brązu oraz osady otwarte i punkty osadnicze z okresu od wczesnego średniowiecza poprzez średniowiecze i późne średniowiecze do czasów nowożytnych. Na szczególną ochronę zasługują stanowiska paleolityczne w pasie pomiędzy Seredzicami a Iłżą oraz stanowiska z okresu od neolitu po wczesne średniowiecze w pasie nad Iłżanką przy, tzw. Chwałowskim Trakcie.

Teren gminy w systemie Archeologicznego Zdjęcia Polski znajduje się na 9 obszarach AZP, które były przebadane w latach 1980-2004. Po weryfikacji i uwzględnieniu rezultatów badań z 2014 i 2015 r. zostało opisane 319 stanowisk archeologicznych.

Wykaz stanowisk archeologicznych stanowi **ZAŁĄCZNIK 3**. Stanowiska zostały oznaczone na mapie stanowiącej **ZAŁĄCZNIK 4**.

5.2.6 Zabytki w zbiorach muzealnych i innych

Muzeum Regionalne w Iłży, poza samym budynkiem, który jest zabytkiem, posiada również bogate zbiory. Największą część zbiorów muzeum, liczącą ok. 1000 eksponatów, stanowi ceramika ludowa. Wystawa historyczna prezentuje dzieje miasta i regionu iłżeckiego. Oprócz zabytków z zakresu archeologii, militariów, numizmatów, sztuki, dokumentów, ksiąg cechowych na ekspozycję składają się także plansze ilustrujące dzieje miasta od IX w. po okres II wojny światowej. Najbardziej wyeksponowaną częścią historii jest wystawa epoki baroku zawierająca meble z epoki i przedmioty codziennego użytku oraz zabytki sakralne.

5.2.7 Dziedzictwo niematerialne

Jednym z najciekawszych przykładów dziedzictwa niematerialnego jest kultywowany do dzisiaj zwyczaj, tzw. „iłżeckiego barabanienia”. Jest to obrzęd związany ze Świętami Wielkanocnymi. W nocy z Wielkiej Soboty na Niedzielę Wielkanocną odgłosy bicia w bębny czy dzwony oznajmiają koniec postu i zmartwychwstanie Pana. Nikt jednak nie robi tego tak jak barabaniarze z Iłży. Kultywowany przez nich zwyczaj jest jedyny w swoim rodzaju. Używany do tego bęben to instrument historyczny. Baraban iłżecki pochodzi z XVII wieku, dokładna data powstania bębna nie jest znana. Zatarte we wnętrzu instrumentu liczby wskazują 1638 r. lub 1683 r. Nie jest jednak pewne czy jest to data jego wykonania. Bęben zrobiono z blachy miedzianej ma średnicę metra i wysokość 50 cm. Obciągnięty jest wyprawioną skórą źrebięcą lub cielęcą. Właścicielem

oryginalnego instrumentu jest parafia p.w. Wniebowzięcia NMP w Iłży. Barabaniarze otrzymują go tylko na kilka dni przed Wielkanocą.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony o najwyższym znaczeniu dla gminy

Lista zabytków znajdujących się w rejestrze Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, mających jednocześnie najwyższe znaczenie dla gminy pod względem materialnym, duchowym i turystycznym:

Miejscowość	Obiekt	Nr rejestru	Data wpisu
Iłża	Śródmieście Iłży	157/A	23.06.1967
Iłża	Ruiny Zamku Biskupów Krakowskich	96/A/81	18.03.1981
Iłża	Zespół Kościoła farnego p.w. Wniebowzięcia NMP	68/A/81	05.03.1981
Iłża	Zespół szpitalny p.w. św. Ducha	69/A/81	05.03.1981
Iłża	Zespół Kościoła cmentarnego p.w. Matki Boskiej Śnieżnej	56/A/47	27.10.1947
Iłża	Starachowicka Kolej Dojazdowa	543/A/95	27.01.1995
Iłża	Zespół pieców „wapienników”	23/A	18.03.1980
Iłża	Piec garncarski	345/A	21.10.1986
Kotlarka	Kościół filialny p.w. św. Franciszka	71/A/81	05.03.1981
Krzyżanowice	Zespół Kościoła parafialnego p.w. Wszystkich Świętych	385/A/88	15.05.1988
Krzyżanowice	Park	415/A/90	30.01.1990
Pakośław	Park	514	04.12.1957
Prędocin	Park	517	04.12.1957
Prędocin-Kolonia	Dwór	463	06.05.2014
Starosiedlice	Zespół Dworski	382/A	04.04.1988

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń

Na terenie gminy istnieje bardzo dużo tradycyjnej zabudowy oraz kapliczek i krzyży przydrożnych. Są to elementy mające olbrzymie znaczenie dla krajobrazu kulturowego miasta i gminy. Jednak daje się zauważyć stopniowy proces degradacji starej zabudowy na rzecz nowej. Oczywiście problem stanowi utrudnienie dostosowania zabudowy tradycyjnej do współczesnych standardów (w tym przypadku, ochronie powinny zostać poddane chociażby zewnętrzne ściany budynków). Problemem jest także brak funduszy na bieżące remonty domów. Zabudowę regionalną zamieszkują w głównej mierze starsze osoby, nie posiadające pieniędzy i siły na konserwację. Mimo wszystko, dzięki poprzedniemu programowi opieki nad zabytkami, większość zabytków nieruchomych zostało poddanych rewaloryzacji.

Mocne strony:

- 1) duży zasób zabytków na terenie miasta w tym wpisany do rejestru zabytków układ urbanistyczny – śródmieście Iłży;
- 2) duża ilość figur i krzyży przydrożnych będących miejscami pamięci;
- 3) spora ilość szlaków turystycznych, które promują dziedzictwo kulturowe miasta i gminy;
- 4) dobrze utrzymane zabytki architektury sakralnej, dzięki niedawnym renowacjom i konserwacjom;
- 5) pozytywna rola kościołów i związków wyznaniowych w dziedzinie ochrony zabytków świadczących o bogatej historii miasta i gminy oraz regionu;
- 6) utrzymane w dobrym stanie obiekty zabytkowe będące w posiadaniu miasta i gminy;
- 7) posiadanie Gminnej Ewidencji Zabytków;
- 8) działalność muzeum regionalnego.

Słabe strony:

- 1) zanik zabudowy tradycyjnej;
- 2) trudności z pozyskaniem środków finansowych na ochronę dziedzictwa kulturowego;
- 3) problem w dostosowaniu zabudowy tradycyjnej do współczesnych standardów;
- 4) liczne reklamy na budynkach w mieście, które wpływają negatywnie na odbiór wizualny zabytków.

Szanse:

- 1) wprowadzenie i egzekwowanie polityki ochrony walorów środowiska naturalnego i kształtowania przestrzennego;
- 2) wsparcie finansowe w kolejnej perspektywie UE 2015-2020 na działania związane z ochroną dziedzictwa kulturowego miasta i gminy, w szczególności poprzez realizację prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych prowadzonych przy zabytkach, rozwój szlaków kulturowych, realizację projektów kulturalnych oraz digitalizację zasobów;
- 3) udział środków osób prywatnych w pracach związanych z ochroną zabytków;
- 4) inicjatywy edukacyjne dla mieszkańców miasta i gminy na temat wartości kulturowej zabytków, których są właścicielami oraz propagowanie pozytywnych rozwiązań zgodnych z zasadami sztuki konserwatorskiej;
- 5) ochrona historycznie ukształtowanych układów przestrzennych miejscowości;
- 6) wykorzystanie walorów przyrodniczych, kulturowych i dziedzictwa w zakresie budowy oferty turystyczno-rekreacyjnej;
- 7) rosnące zapotrzebowanie na turystykę, zwłaszcza rowerową;
- 8) zwiększenie ilości plenerowych imprez lokalnych, o charakterze historycznym jako element promocji i budowanie więzi lokalnych;
- 9) wykorzystanie Internetu do popularyzacji historii i tradycji regionalnych oraz ochrony zabytków.

Zagrożenia:

- 1) postępująca dekapitalizacja zasobu zabytkowego na terenie miasta i gminy;
- 2) traktowanie przez niektórych właścicieli konieczności ochrony dziedzictwa kulturowego jako problemu ograniczającego dysponowanie własnością prywatną;
- 3) brak przepisów stymulujących (zachęt, wsparcia) dla prywatnych właścicieli obiektów;
- 4) podatność zabytków na zniszczenie (brak zabezpieczeń);
- 5) brak uregulowań prawnych dotyczących własności niektórych zabytków, wstrzymujących ich konserwację;
- 6) samowole budowlane oraz niewłaściwie prowadzone remonty obiektów zabytkowych powodujące utratę walorów zabytkowych;
- 7) brak funduszy i koncepcji wykorzystania obiektów zabytkowych, głównie zabudowy pofolwarczej, powodującej ich degradację.

7. Założenia programowe

7.1. Priorytety programu opieki

Gminny Program Opieki nad Zabytkami na lata 2017-2020 dla Gminy Iłża będzie realizowany dla poniższych priorytetów:

- 1) rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego miasta i gminy;
- 2) zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego;
- 3) badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości lokalnej;
- 4) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem zabytków.

7.2. Kierunki działań i zadania programu opieki

Dla realizacji wyznaczonych priorytetów zostały określone długofalowe kierunki działań wraz z proponowanymi zadaniami.

Dla priorytetu pierwszego (rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego, jako element rozwoju społeczno-gospodarczego miasta i gminy):

- 1) zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania:
 - a) prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych stanowiących własność gminy,
 - b) opracowanie długofalowego, uwzględniającego kompleksowość działań planu remontów obiektów zabytkowych znajdujących się w zasobach komunalnych,
 - c) podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków będących własnością gminy,
 - d) rewaloryzacja zespołów zabytkowej zieleni (parków, cmentarzy),
 - e) rewaloryzacja obszarów i obiektów zabytkowych przemysłowych z możliwością ich adaptacji do nowych funkcji;
- 2) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków na potrzeby społeczne, turystyczne i edukacyjne:
 - a) określenie zasad i konsekwentne ich wdrażanie w zakresie umieszczania szyldów i reklam na obiektach zabytkowych,
 - b) wyeksponowanie zabytków dla celów turystycznych,
 - c) ustalenie liczby obiektów znajdujących się w rejestrze zabytków i nieposiadających, tzw. „błękitnej tarczy” czyli specjalnego oznaczenia informującego, że dany obiekt jest zabytkiem,

- d) prowadzenie bieżących prac porządkowych przy zabytkowych zespołach zieleni;
- 3) podejmowanie działań umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami:
 - a) współpraca z urzędami pracy w zakresie prowadzenia bieżących prac pielęgnacyjnych, porządkowych i zabezpieczających na terenach objętych ochroną,
 - b) wspieranie rozwoju muzeum regionalnego.

Dla priorytetu drugiego (zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego):

- 1) zintegrowanie ochrony dziedzictwa kulturowego, przyrodniczego i krajobrazu oraz przyjęcie odpowiednich zasad zagospodarowania przestrzeni:
 - a) opracowywanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, szczególnie dla obszarów z dużą ilością zabytków,
 - b) konsekwentne egzekwowanie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną.

Dla priorytetu trzeciego (badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości lokalnej):

- 1) szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy:
 - a) udostępnienie informacji o zabytkach gminy na stronie internetowej gminy poprzez, np. utworzenie gminnego systemu informacji i promocji (bazy danych) środowiska kulturowego,
 - b) opracowanie aktualnej mapy zabytków gminy jako atrakcyjnej graficznie formy promocji ułatwiającej dotarcie do najważniejszych elementów dziedzictwa kulturowego;
- 2) edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym:
 - a) organizowanie szkoleń i wystaw związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego,
 - b) wydawanie i wspieranie publikacji (w tym folderów promocyjnych, przewodników) poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy;
- 3) specjalistyczne rozpoznanie badawcze poszczególnych obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych związane z przygotowywanym lub realizowanym procesem inwestycyjnym:
 - a) prowadzenie monitoringu i weryfikacji obiektów uwzględnionych w gminnej ewidencji zabytków,
 - b) finansowanie wykonania inwentaryzacji architektoniczno-konserwatorskiej zagrożonych obiektów zabytkowych;

Dla priorytetu czwartego (określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem zabytków):

- 1) uzgodnienie wspólnych działań związanych z uświadamianiem prawnym właścicieli obiektów zabytkowych:
 - a) wyjaśnienie uregulowań prawnych dotyczących własności niektórych zabytków,
 - b) współpraca instytucji, stowarzyszeń, sektora prywatnego na rzecz opieki nad zabytkami;
- 2) opracowanie planu systematycznych kontroli, stanu utrzymania i sposobu użytkowania obiektów zabytkowych znajdujących się w zasobach komunalnych:
 - a) dofinansowanie na prace remontowo-konserwatorskie przy zabytkach nieruchomych niebędących własnością gminy,
 - b) podejmowanie interwencji wobec niszczonej (i degradowanej niewłaściwym użytkowaniem) obiektów zabytkowych,
 - c) walka z samowolami budowlanymi, poprzez np. popularyzację dobrych realizacji konserwatorskich i budowlanych przy zabytkach.

8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami

Zadania określone w *Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami na lata 2017-2020 dla Gminy Iłża* będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- 1) prawnych – wynikających z przepisów ustawowych, obejmujących między innymi uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, stref ochrony konserwatorskiej, budowę parków kulturowych, wnioskowanie o wpis do wojewódzkiego rejestru lub włączenie do wojewódzkiej ewidencji zabytków obiektów będących własnością gminy, wykonywanie decyzji administracyjnych wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- 2) finansowych – obejmujących między innymi finansowanie prac konserwatorskich, remontowych i archeologicznych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy lub znajdujących się w trwałym zarządzie jej jednostek lub zakładów budżetowych, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych, w zależności od możliwości finansowych gminy;
- 3) koordynacji – obejmujących między innymi realizację zapisów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w dokumentach strategicznych województwa, powiatu i gminy, współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z organizacjami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami;
- 4) społecznych – obejmujących między innymi działania edukacyjne promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami;
- 5) kontrolnych – obejmujących między innymi aktualizację gminnej ewidencji zabytków, monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.

9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

Gminny Program Opieki nad Zabytkami na lata 2017-2020 dla Gminy Iłża po zaopiniowaniu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostanie przedstawiony Radzie Miejskiej, w celu przyjęcia go uchwałą. Program został opracowany na okres czterech lat i stanowi dokument uzupełniający w stosunku do innych dokumentów planistycznych i aktów prawa miejscowego. Co dwa lata Burmistrz będzie sporządzał sprawozdania z realizacji zadań programu i przedstawiał je Radzie Miejskiej.

Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena poziomu realizacji programu, uwzględniająca:

- 1) ilość wykonanych zadań przyjętych do realizacji;
- 2) efektywność wykonania zadań;
- 3) wartość finansową zrealizowanych zadań;
- 4) zakres współpracy z osobami i jednostkami odpowiedzialnymi za zabytki.

10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

Obowiązującym wyznacznikiem sposobu finansowania opieki nad zabytkami są zasady, które zawiera Rozdział 7. ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014 r., poz. 1446 z późn. zm.). Nakładają one obowiązek finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku na osobę fizyczną, lub inną jednostkę organizacyjną w tym także na jednostki z sektora finansów publicznych, posiadające tytuł prawny do zabytku.

Zadania związane z opieką nad zabytkami mogą być finansowane, m.in. z następujących źródeł:

- 1) z budżetu gminy finansowanie odbywa się w ramach przyznanej dotacji na prace zgodne z art. 81 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014 r., poz. 1446 z późn. zm.), lub dotyczy stanowisk archeologicznych odkrytych na terenie będącym własnością gminy;
- 2) z budżetu Urzędu Marszałkowskiego Województwa Mazowieckiego w ramach przyznanej dotacji na prace zgodne z art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014 r., poz. 1446 z późn. zm.);
- 3) z budżetu Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prace, zgodne z art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014 r., poz. 1446 z późn. zm.);
- 4) z budżetu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, w ramach dotacji przyznanej zgodnie z art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014 r., poz. 1446 z późn. zm.) w oparciu o ogłaszane corocznie przez Ministerstwo aktualne programy;
- 5) z dotacji unijnych;
- 6) od fundacji;
- 7) od osób fizycznych, prawnych, kościelnych.

11. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków

W okresie obowiązywania *Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2017-2020 dla Gminy Iłża*, gmina przeznaczy środki na konserwację zabytków zdobyte ze źródeł publicznych lub prywatnych. Będą one przeznaczane na cele wyznaczone przez administrujących zabytkowymi obiektami. Na bieżąco wg potrzeb wykonywane będą prace renowacyjne obiektów umieszczonych w Gminnej Ewidencji Zabytków.

12. Aneksy

ZAŁĄCZNIK 1. Gminna Ewidencja Zabytków

ZAŁĄCZNIK 2. Karty adresowe zabytków nieruchomych

ZAŁĄCZNIK 3. Wykaz stanowisk archeologicznych

ZAŁĄCZNIK 4. Mapa Gminy Iłża z rozmieszczeniem zabytków nieruchomych i stanowisk archeologicznych

